

Kriminološka obilježja i
tijek zavodskog tretmana
maloljetnih delinkvenata
s obzirom na njihov spol

Criminological traits and
the process of custodial
treatment of young
offenders in relation to
their gender

*Dejana Tasić, Vladimira Žakman-
Ban, Aleksandar Budanovac*

Povzetek

*Dejana Tasić,
Vladimira Žakman-
Ban, Aleksandar
Budanovac, Odsjek
za poremećaje u
ponašanju,
Edukacijsko-
rehabilitacijska
fakulteta,
Sveučilište u
Zagrebu,
Kušanova 59 a,
10000 Zagreb.*

*Prispevek predstavlja in razčlenjuje dosedanja spozna-
nja o kriminoloških značilnostih in poteku zavodskega
tretmana mladoletnih storilcev kaznivih dejanj obeh spol-
ov. Empirični del analizira razlike med spoloma v po-
pulaciji tistih mladoletnih storilcev na področju Hrva-
ške, ki jim je bil izrečen ukrep oddaje v prevzgojni za-
vod. Rezultati so pokazali razlike v času izvršitve prve-
ga kaznivega dejanja, v pogostosti kaznivih dejanj in
povratništvu, vse na škodo moških. Hkrati je potek za-
vodskega tretmana za mladoletnice ugodnejši, ker so bolj
prilagojene in integrirane v tretmansko okolje zavoda.
Potrebna bi bila diferenciacija tretmana v obliki različ-*

nih tretmanskih programov, ki bi bili prilagojeni različnim potrebam moških in žensk - gojencev zavoda.

Ključne besede: mladoletni prestopniki, spol, kriminološke značilnosti, zavodski tretman

Abstract

This article presents and analyses the effects of current scientific understanding of certain criminological characteristics and the process of custodial treatment of young offenders of both sexes. In addition the article includes the results of empirical research on young offenders who have been sentenced to custodial care in residential institutions in the Republic of Croatia. The results show the existence of differences between the sexes in respect of the age at which they commit their first offence, the frequency of their criminal activities and their recidivism, all to the disadvantage of the male offender. A course of custodial treatment is shown to be of greater advantage to female offenders, indicating that they integrate and adapt better to the conditions of institutional life. It is evident that the forms of custodial regime must be differentiated and adapted to the specific characteristics and needs of male and female offenders.

Key words: juvenile delinquents, gender, residential treatment, criminological characteristics

1. Uvod

Maloljetnička delinkvencija se više ili manje eksplicitno tumači kao rezultat dugotrajnog utjecaja sklopa nepovoljnih psihosocijalnih činitelja koji ometaju afirmativan razvoj mlade osobe što, preko manifestiranja raznorodnih devijantnih ponašanja, dovodi do činjenja kaznenih djela (Compas i dr., 1995; Cleavand, 1994; Hartup i Lieshout, 1995).

Glede sankcioniranja ove naročito negativne i društveno opasne pojave prosuđujemo pozitivnim ocijeniti pravna rješenja u Republici Hrvatskoj kojima se posebnim zakonom obuhvaćaju kaznenopravne norme koje se odnose na maloljetne i mlade punoljetne počinitelje kaznenih djela u materijalnom kaznenom pravu, u kaznenom postupovnom pravu i tijekom izvršenja sankcija. U članku 5. Prijedloga Zakona o sudovima za mla-

dež određuje se svrha maloljetničkih sankcija "... da se pružanjem brige, pomoći, nadzora i zaštite te osiguranjem opće i stručne izobrazbe maloljetnog počinitelja kaznenog djela utječe na njegov odgoj i preodgoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti".

Kao značajna obilježja maloljetnih delinvenata o kojima ovisi odluka sudova pri izricanju odgojnih mjera navode se njihovo zanimanje, spol, godine života, dob u kojoj je izvršen prvi prijestup, tip prijestupa, trajanje mjere, obiteljsko okruženje maloljetnika (tip odnosa s roditeljima), njihova psihološka obilježja, posebice stavovi i ukupna vrijednosna orijentacija. (Ganzer i Sarason, 1973; Lueger i Cadman, 1982; prema Wierson i Forehand, 1995).

Ipak, ističe Tasić (1997), "dosadašnje znanstvene i stručne spoznaje ne pružaju dovoljno informacija koje bi omogućavale egzaktnu povezanost između određenih biopsihosocijalnih obilježja maloljetnih počinitelja kaznenih djela i sankcije koja bi nužno ostvarila svoj cilj".

Glede navedenog problema, između ostaloga, zanimljive su i razlike koje se odnose na kriminološka obilježja, sankcioniranje, tijek i uspješnost tretmana maloljetnih delinkvenata s obzirom na njihov spol, na što su ukazala i dosadašnja znanstvena istraživanja. Ipak, prije iznošenja njihovih rezultata, valja istaknuti da "sve kriminalne statistike, kao i druge evidencije kriminala, jasno i nesumljivo pokazuju da je kriminal žena manje frekventan i, s obzirom na vrstu kaznenog djela, manje ozbiljan i opasan nego kriminal muških osoba ... a koliko god su kriminološka iskustva različita u različitim zemljama, kriminološke konstatacije vezane za spol svugdje ostaju iste" (Singer, 1994:166). I Žakman-Ban (1993), istražujući neka socijalnodemografska i kriminološka obilježja osuđenih žena - povratnica tijekom 1992. godine u Republici Hrvatskoj potvrđuje dosadašnja saznanja o delinkventnoj populaciji žena. Naime, žene - počinitelji kaznenih djela znatno manje participiraju i među povratnicima. Mikšaj-Todorović (1987) ističe kako maloljetne počiniteljice kaznenih djela vrše djela manjeg intenziteta društvene opasnosti, sklonije su bježanju od kuće, skitnji, bježanju iz ustanove i druženju s asocijalnim osobama. Vjerojatno je i to uzrok nedostatnog i smanjenog interesa znanstvenika i stručnjaka koji se bave problemima kriminalnog ponašanja i njegova sprečavanja za istraživanje ove pojave s obzirom na kriterij spola.

Do sada je poznato da je razvoj spolnog identiteta u uskoj vezi s psihosocijalnim razvojem, pri čemu su primarne spolne karakteristike određene genetski, da na oblikovanje zrele spolnosti djeluju pored njih i mnogi

drugi socijalni činitelji te da je psihosocijalni razvoj mnogoznačan i neravnomjeran. Primarne se spolne karakteristike razvijaju od gena, sekundarne od hormona, a psihološke u interakciji s okolinom (Bastašić, 1995). Vjerojatno i u potonjoj činjenici valja, barem djelomice, tražiti objašnjenje za rezultate istraživanja Uzelca (1992) koji pronalazi da je zavodski tretman ženskih maloljetnih delinkvenata uspješniji. Mejovšek (1985) pronalazi višu razinu autoritarizma i superega osoba ženskog spola. Razlike između delinkvenata muškog i ženskog spola u institucionalnom tretmanu ovaj autor objašnjava kulturološkim karakteristikama spolnih uloga, negativnijim odnosom osoba ženskog spola prema seksualnim deliktima i većim djelovanjem zavodskog tretmana na maloljetne delinkvente ženskog spola. Dembo i sur. (1987) pokazali su da, među institucionaliziranim maloljetnim delinkventima, djevojke imaju puno izraženiji delinkventni profil od dječaka. S druge strane, dječaci izražavaju puno višu razinu delinkventnog ponašanja. U svom su istraživanju zavodski tretiranih maloljetnih delinkvenata Mejovšek i Žakman-Ban (1986) pronašli da je uspješnost resocijalizacije osoba muškog spola manja. Ipak, osobe ženskog spola postižu slabiju resocijalizaciju u poslijepenalnom razdoblju ako se kao kriterij uzmu varijable školovanja, zapošljavanja i uključivanja u organizirane oblike provođenja slobodnog vremena, a bolju ako se promatraju prekršajna i kriminalna aktivnost i pojave socijalnopatoloških oblika ponašanja.

Navedeno, izgleda, proizlazi i iz učenja spolnih uloga od najranijeg djetinjstva, a učvršćuje se postojećim socijalnim, pa i ekonomskim statusom žene i posve specifičnim zahtjevima koje pred nju postavlja mikro i makro socijalna sredina. Smatra se da roditelji odmah po rođenju različito percipiraju svoju mušku i žensku djecu. Ta različita percepcija postaje temeljem različitih roditeljskih očekivanja i ponašanja prema djeci različitog spola (Clarke-Stewart, 1988; Miljković, 1991; Conger, 1991:182).

S obzirom na već apostrofiranu relativno slabu zastupljenost ženskih delinkvenata u ukupnoj masi kriminaliteta neke zemlje (prema nekim autorima, oko 6-15% ukupno počinjenih kaznenih djela, pa i znatno manje), većina se kriminoloških radova odnosi samo na muške počinitelje kaznenih djela, ili se dobiveni rezultati tumače bez obzira na spol počinitelja (vidjeti opširnije u Singer i Mikšaj-Todorović, 1990, Nikolić-Ristanović, 1991, Singer, 1994 i dr.).

Bez obzira na izvorišta brojnih razlika kriminaliteta muških i ženskih delinkvenata, nameće se pitanje potrebe uvažavanja spola delinkvenata u konceptu diferencijacije tretmana maloljetnika, koja nadilazi puko tjelesno odvajanje muških i ženskih osoba tijekom provođenja odgojnih mjera

u smislu postojanja odvojenih odgojnih i preodgojnih ustanova za maloljetnike različitog spola. U tom smislu Uzelac (1982) s pravom kazuje da analize uspješnosti resocijalizacije maloljetnih delinkvenata obuhvaćenih institucionalnim tretmanom nužno nalažu potrebu obraćanja pozornosti na različita obilježja delinkvenata koji se upućuju na tretman u određeni tip ustanove. U protivnom dolazi do uspoređivanja uspješnosti resocijalizacije po mnogočemu različitih skupova delinkvenata. Naime, mnogo je pokazatelja prema kojima je uspješnost suzbijanja kriminaliteta mladih upitna (Adams, 1977; Lab i Whitehead, 1988). Na žalost, ne raspolažemo sa znanstveno relevantnim podacima koji bi egzaktno i utemeljeno argumentirali učinkovitost pojedinih modela tretmana određenih skupina maloljetnih delinkvenata. Bailey (1966; prema Adams, 1974) nalazi da su studije programa tretmana pretežito nesustavne i neeksperimentalne, a Fagan (1990) obrazlaže njihovu nekonzistentnost i metodološku nekorrektnost. Studija Lab-a i Whitehead-a (1988), primjerice, ukazuje na potrebu istančanijih metoda mjerenja učinaka tretmana, kao i na potrebu točno definiranog cilja tretmana, uzorka na koji se odnosi i metoda kojima se cilj planira postići. Ipak, pesimizam koji vlada na području znanstvenog izučavanja tretmana maloljetnih delinkvenata ne može se u potpunosti pripisati ni metodologiji ni teorijskim konceptima, već prvenstveno činjenici da "tretman koji pomaže cjelokupnoj populaciji tek treba pronaći" (Trembley, 1984; prema Žižak i dr., 1995:239). Rezultati nekih istraživanja, naime, pokazuju da se povrat može smanjiti primjenom specifičnih tretmanskih metoda u odnosu na specifične kategorije maloljetnih delinkvenata, pa tako i s obzirom na njihove značajke glede spola (Alexander & Parsons, 1975; Ganzer & Sarason, 1975; Jesness, 1975; prema Lukin, 1985).

Stoga je cilj empirijskog dijela ovoga rada, odnosno provedenog istraživanja, razmatranje postojećih razlika između muških i ženskih maloljetnih delinkvenata u prostorima modaliteta izvršenja kaznenog djela, povratništva te prostoru njihova tretmana u okviru odgojne mjere upućivanja u zavod za preodgoj maloljetnika. Pri tome se polazi od hipoteze prema kojoj spol delinkvenata značajno determinira kriminološka obilježja i tijek odgojne mjere upućivanja u zavod za preodgoj.

2. Metode istraživanja

2.1. Uzorak ispitanika

Podaci za istraživanje prikupljeni su analizom osobnih listova maloljetnika kojima je u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1982. - 1990. godi-

ne izrečena odgojna mjera upućivanje u zavod za preodgoj. Na taj način prikupljeni su traženi podaci za 174 maloljetna delinkventa i to 129 muških i 45 ženskih.¹

2.2. Uzorak varijabli

U svrhu prikupljanja podataka formirana su dva Upitnika - Upitnik kriminološko-socioloških varijabli (86 varijabli) i Upitnik o obilježjima tijekom tretmana (40 varijabli). Varijable tretirane u ovom istraživanju dio su ovog instrumentarija².

2.3. Obrada informacija

Prikupljeni podaci obrađeni su metodom robustne diskriminativne analize sadržanom u programu SDA (Štalec i Momirović, 1984). Radi se o multivarijatnoj statističkoj metodi koja se primjenjuje pri utvrđivanju razlika u rezultatima između dvije ili više skupina ispitanika na nekom skupu varijabli. Ukupno su izvršene dvije diskriminativne analize. Prvom se iznalaze razlike između muških i ženskih ispitanika u prostoru modaliteta izvršenja djela i povratništva maloljetnika, a drugom razlike između muških i ženskih ispitanika u prostoru njihova tretmana.

3. Rezultati

3.1. Razlike između muških i ženskih maloljetnih delinkvenata u prostoru modaliteta izvršenja kaznenog djela i povratništva

Tablica 1.: Svojstvene vrijednosti diskriminativne funkcije u prostoru modaliteta izvršenja kaznenog djela i povratništva muških i ženskih maloljetnih delinkvenata

Broj	Lambda	Lambda/trace	Kumulativno	F-omjer	Vjerojatnost (P)
1	1.5152	1.0000	1.0000	60.055	.00000

Tablica 2.: Diskriminativni koeficijenti (C) i faktori (F) diskriminativne funkcije u prostoru modaliteta izvršenja kaznenog djela i povratništva muških i ženskih maloljetnih delinkvenata

¹ Istraživanje je provedeno u okviru znanstvenog projekta "Evaluacija modela tretmana mladih s poremećajima u ponašanju" koji je, pod voditeljstvom prof. dr.sc. Milka Mejovšeka, realiziran na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Fakulteta za defektologiju.

² Instrumentarij primjenjen u istraživanju može se dobiti na uvid kod autora rada.

Varijable	C	F
Vrsta glavnoga kaznenog djela	-.042	.137
Oblik izvršenja djela	.195	.181
Stupanj izvršenja djela	.036	.092
Suučesništvo	-.013	.022
Broj izvršenih kaznenih djela	-.565	-.581
Mjesec izvršenja djela	.012	.067
Doba dana izvršenja djela	-.150	-.162
Mjesto izvršenja djela	.187	.120
Recidivizam	-.568	-.813
Kronološka dob ispitanika u vrijeme izvršenja prvog djela	.075	.419
Raniji odbačaj - dijete	.240	.418
Raniji odbačaj ili obustava - oportunitet	.140	.225
Ranije izrečena sankcija	.423	.548
Pritvor tijekom postupka	.070	-.035

Tablica 5.: *Grupni centroidi na diskriminativnoj funkciji u prostoru modaliteta izvršenja kaznenog djela i povratništva muških i ženskih maloljetnih delinkvenata*

Grupa	Funkcija
Muški	-.377
Ženski	1.081

Iz rezultata prezentiranih u tablicama proizlazi da se muški i ženski ispitanici na diskriminativnoj funkciji u prostoru modaliteta izvršenja kaznenog djela statistički značajno razlikuju (F omjer = 60.053, $P = .00000$). Diskriminativna funkcija je definirana varijablama - broj kaznenih djela navedenih u prijavi povodom izvršenja glavnog kaznenog djela, povratništvo, dob u vrijeme izvršenja prvog kaznenog djela, raniji odbačaj prijave u vrijeme kada je počinitelj djela bio dijete, te ranije izrečene sankcije.

S obzirom na smjerove korelacija varijabli i diskriminativne funkcije, grupni centroidi pokazuju da maloljetni delinkventi ženskog spola vrše

manji broj kaznenih djela, rijeđe se pojavljuju kao povratnici, prvo kazneno djelo vrše u starijoj životnoj dobi, imaju manje ranijih odbačaja kaznenih prijava i izrečenih sankcija. Može se kazati da je suština razlika u delinkventnom ponašanju muških i ženskih maloljetnih delinkvenata sadržana u njihovoj kriminalnoj prošlosti. Maloljetnici, u odnosu na maloljetnice kojima se izriče odgojna mjera upućivanja u zavod za preodgoj, očito imaju intenzivniju kriminalnu prošlost koja se ogleda u ranijoj delinkventnoj aktivnosti i u učestalijem činjenju kaznenih djela. Zanimljivo je primijetiti da u vrsti i ispitivanim modalitetima djela između muških i ženskih maloljetnih delinkvenata nisu pronađene statistički značajne razlike.

3.2. Razlike između muških i ženskih maloljetnih delinkvenata u prostoru obilježja tretmana tijekom provođenja odgojne mjere upućivanja u zavod za preodgoj

Tablica 4.: Svojstvene vrijednosti diskriminativne funkcije u prostoru tretmana muških i ženskih maloljetnih delinkvenata

Broj	Lambda	Lambda/trace	Kumulativno	F-omjer	Vjerojatnost (P)
1	2.5581	1.0000	1.0000	87.309	.00000

Tablica 5.: Diskriminativni koeficijenti (C) i faktori (F) diskriminativne funkcije u prostoru tretmana muških i ženskih maloljetnih delinkvenata

Varijabla	C	F	Varijabla	C	F
Kontinuitet bavljenja proizvodnom ak.	.069	.095	Izricanje kazne mlt. zatvora	.067	.093
Mijenjanje radnog mjesta	.050	.175	Odnos mlt.-a prema radnim ob.	.095	.517
Stupanj obrazovanja ispitanika	-.006	-.117	Učinak mlt.-a na rad. mjestu	.000	.596
Redovito pohađanje nastave	.140	.451	Odnos mlt.-a prema sred.za rad	-.020	.398
Odnos drugih mlt. prema ispitaniku	.045	.368	Odnos mlt.-a prema st. instruk.	.055	.392
Stegovno kaznjavanje	-.531	-.760	Radne navike mlt.-a	.091	.467
Nagrađivanje	.047	.329	Traženje promjene radnog mj.	.077	.174

Kontakti s roditeljima	-.173	-.255	Ponašanje mlt.-a u nastav. pro.	.058	.446
Primanje paketa	-.173	-.209	Rezultati mlt.-a u nastav. proc.	.067	.444
Primanje posjeta	-.237	-.212	Odnos mlt.-a prema nastavnic.	.125	.440
Mijenjanje programa preodgoja ispit.	-.132	-.032	Ponašanje mlt.-a u ustanovi	.150	.625
Gledanje TV programa u sl. vrijeme	.058	.029	Higijenske navike mlt.-a	.020	.237
Čitanje u sl. vrijeme	-.062	.156	Odnos mlt.-a prema osoblju us.	.054	.410
Bavljenje sportom u sl. vrijeme	-.511	-.226	Odnos mlt.-a prema dr. mlt.	.111	.486
Sudjelovanje u organiziranim ak. sl. vr.	.517	.559	Sukobi s drugim maloljetnicima	.195	.455
Obustava odgojne mjere	-.076	-.004	Prekomjerno konzum. alkohola	.058	.256
Razlozi obustave	.058	.273	Uživanje opojnih sredstava	.088	.325
Zamjena odgojne mjere drugom	.059	.056	Dr. socijalnopat. oblici pon.	-.023	.285
Boravak u ustanovi do kraja zakon. rok.	.052	.151	Prijavljivanje zbog kaznenih dj.	.096	.300
	.067	.093	Bježanje iz ustanove	-.147	.221

Tablica 6.: Grupni centroidi na diskriminativnoj funkciji u prostoru tretmana muških i ženskih maloljetnih delinkvenata

Grupa	Funkcija
Muški	.527
Ženski	-1.510

U prostoru varijabli tretmana izolirana diskriminativna funkcija statistički je značajna (Tablica 4), a definirana je pretežito sljedećim varijablama - stegovno kažnjavanje, ponašanje u ustanovi, sudjelovanje u drugim slobodnim aktivnostima osim sporta, odnos prema obavljanju radnih zadataka, odnos prema drugim maloljetnicima, razvijene radne navike, sukobljavanje s drugim maloljetnicima, rezultati u nastavnom procesu, redovitost pohađanja nastave, odnos prema nastavnicima, odnos prema osoblju ustanove i ponašanje u nastavnom procesu (Tablica 5).

Smjer korelacija varijabli i diskriminativne funkcije te položaj grupnih centroida pokazuje da su maloljetnice rjeđe stegovno kažnjavane,

primjerenijeg su ponašanja u ustanovi, raznolikijih slobodnih aktivnosti, kvalitetnijeg odnosa prema radnim zadacima, imaju razvijenije radne navike, kvalitetnijeg su odnosa prema nastavnicima, prema osoblju ustanove, prema drugim maloljetnicima (rjeđe se sukobljavaju s vršnjacima), redovitije pohađaju nastavu te postižu uspješnije rezultate i primjerenije se ponašaju u nastavi. Riječju, ova diskriminativna funkcija nedvosmisleno pokazuje da su maloljetnice, u odnosu na maloljetnike, značajno uspješnije integrirane u tretmansko okruženje i život u ustanovi.

4. Diskusija rezultata

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju, općenito govoreći, potvrđuju pretpostavku prema kojoj spol delinkvenata značajno determinira kriminološka obilježja i tijek odgojne mjere upućivanja u zavod za preodgoj pri čemu maloljetni delinkventi, u odnosu na maloljetnice, manifestiraju intenzivnije i složenije oblike kriminalne aktivnosti koju započinju u ranoj dobi. Uz to, tijekom tretmana provedenog u okviru odgojne mjere manje su prilagođeni, integrirani u tretmansko okruženje i, može se kazati, manje uspješni.

Očito je, dakle, da se ista zavodska odgojna mjera izriče muškim i ženskim maloljetnim delinkventima koji pokazuju različiti intenzitet kriminalne aktivnosti. Maloljetnicama se upućivanje u dom za preodgoj češće izriče već za prvo počinjeno kazneno djelo, dok su maloljetnici uglavnom povratnici. Međutim, na ovo vrlo vjerojatno ima upliva i činjenica da djevojke svoju delinkventnu aktivnost počinju u kasnijoj životnoj dobi, nakon dugotrajnije kumulacije negativnih okolinskih utjecaja na njihovo sazrijevanje i nakon manifestiranja drugih asocijalnih oblika ponašanja što sudska praksa uzima u obzir štukući zakonom predviđene kriterije za izbor odgojnih mjera. Uzima se u obzir da na jednake okolinske uvjete maloljetnici i maloljetnice reaguju različito, pri čemu maloljetnici reaguju impulzivnije i naglašenije, društveno neprihvatljivim oblicima ponašanja, ali se maloljetnice na takav korak odlučuju tek nakon dugotrajnijeg kumuliranja čitavog niza nepovoljnih okolnosti i poremećaja u ponašanju što se respektira.

Osim toga, valja kazati i to da je, s obzirom na učestalu primjenu načela oportuniteta u sankcioniranju maloljetnih delinkvenata, očito kako i muški i ženski delinkventi upućeni u zavod za preodgoj, potječu iz relativno nepovoljnih socijalnih okruženja. Stoga smo skloni prihvatiti motrište nekih autora prema kojima su razlike među spolovima u reagiranju na relativno jednake okolnosti ipak pretežito uvjetovane razlikama u

specifičnim osobinama ličnosti djevojaka i mladića (primjerice, poznato je da mladići postižu više rezultate na dimenziji psihoticizma koji je i inače visoko povezan s kriminalnim ponašanjem (Eysenck, 1974:146), ali i očekivanjima (zahtjevima) koje prema njima ima socijalna sredina.

Glede tijeka zavodskog tretmana ženska delinkventna populacija očito je prilagodljivija, moguće i uspješnija. Ovo se može objašnjavati već navedenim biopsihosocijalnim značajkama maloljetnih počinitelja kaznenih djela muškoga i ženskog spola, pri čemu sociokulturološke razlike, prema našem mišljenju, imaju predominantnu ulogu.

Inače, mnoga znanstvena istraživanja pokazuju da su određeni modeli tretmana učinkoviti za pojedine skupine delinkvenata (Speer, 1972; Adams, 1970; Cohen i Filipczak, 1971; prema Adams, 1977). Primjerice, raznoliki programi, od skupina samopomoći delinkvenata pa sve do individualne psihoterapije, mogu uroditi mnogim pozitivnim učincima ako su usmjereni selekcioniranim skupinama delinkvenata. S time u svezi Warren (1970) klasificira elemente programa tretmana u odnosu na obilježja prijestupnika, obilježja djelatnika koji tretman provode, tretmansko okruženje i metode tretmana. Navedeni tretmanski aspekti ujedno su osnovni elementi svake diferencijacije tretmana. Osim toga, valja istaknuti i Faganovo (1990) stajalište prema kojemu je najbitnija točka institucionalnoga tretmana maloljetnih delinkvenata zapravo način njihova otpusta iz ustanove, odnosno poslijetretmanski prihvat.

U svakom slučaju, mišljenja smo da rezultati dobiveni ovim istraživanjem potvrđuju opravdanost uvažavanja spola maloljetnih delinkvenata prilikom programiranja njihova tretmana, a putem prilagodbe uvjeta, sadržaja i metoda rada obilježjima muških, odnosno ženskih delinkvenata. Jer, kako ističu Jessel i Moir (1995:226) "Ako smo zabrinuti za socijalnu pravdu - a to bismo morali biti - onda bi bilo neusporedivo smislenije reformirati odgojni sustav tako da on prizna osnovne spolne razlike i prilagodi im se. Ako ravnopravnost prilika nešto znači, to znači davanje prilike za podjednak individualni uspjeh."

5. Literatura:

Adams, S. (1974), Evaluative Research in Corrections: Status and Prospects. *Federal Probation*, XXXVIII. 1. 14-21.

Adams, S. (1977), *Evaluating Correctional Treatment - Toward a New Perspective. Criminal Justice and Behavior*, 4. 4. 323-339.

Andrews, D.A., I. Zinger, R.D. Hoge, J. Bonta, P. Gerdreau, F.T. Cullen

(1990), Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28. 369-404.

Antonowicz, D.H., R.R. Ross (1994), Essential Components of Successful Rehabilitation Programs for Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38. 2. 97-104.

Bastašić, Z. (1995), *Pubertet i adolescencija*. Zagreb: Školska knjiga.

Clarke-Stewart, A.; M. Pevlmutter & S. Friedman (1988), *Lifeloug Human Development*. John Wiley & Sons. New York.

Cleaveland, B.A. (1994), Social Cognitive Theory Recommendations for Improving Modeling in Adolescent - Substance Abuse Prevention Programs. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse Prevention*, 3. 4. 53-68.

Compas, B.E., B.R. Hinden, C.A. Gerhardt (1995), Adolescent development: Pathways and Processes of Risk and Resilience. *Annu. Rev. Psychol*, 46. 265-295.

Conger, J.J. (1991), *Adolescence and youth: Pshychological development in a changing world*. Fourth edition. New York: Harper Collins Publishers. Inc.

Fagan, J. (1990), Social and legal policy dimensions of violent juvenile crime. *Criminal Justice and Behaviour*, 17. 93-133.

Garrett, C.J. (1985), Effects of Residential Treatment on Adjudicated Delinquents: a Meta-Analysis. *Journal od Research Crime and Delinquency*, 22. 4. 287-308.

Hartup, W.W. & C.F.M. van Lieshout (1995), Personality Development in Social Context. *Annu. Rev. Psychol*, 46. 655-687.

Hirjan, F. i M. Singer (1987), *Maloljetnici u krivičnom pravu*. Zagreb: Globus.

Jessel, D. & A. Noir (1995), *Muški spol - ženski spol*. Zagreb: Izvori.

Lab, S.P., J.T. Whitehead (1988), An Analysis of Juvenile Correctional Treatment. *Crime & Delinquency*, 34. 1. 60-83.

Lukin, P.R. (1985), *The Relationship of Recidivism of Juvenile Delinquents to Changes Made During Residential Treatment*. Michigan: University Microfilms International.

Marković, T. (1968), Društveni značaj i težina pojave odgojne zapuštenosti i delinkventnog ponašanja kod djece i omladine. V: *Savjetovanje o resocijalizaciji maloljetnika*. Zagreb: Zavod za socijalni rad SRH, s. 9-23.

Mejovšek, M. (1985), Razlike u superegu maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola nekon zavodskog tretmana. *Defektologija*, 2:41-48.

Mejovšek, M. i V. Žakman-Ban (1986), Razlike maloljetnih delinkvenata u devijantnom ponašanju u postpenalnom razdoblju s obzirom na spol i težinu zavodske mjere. *Defektologija*, 22. 2. 45-57.

Mikšaj-Todorović, Lj. (1987), Obiteljske i socio-demografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju (disertacija). Zagreb: Fakultet za defektologiju.

Miljković, D. (1991), Utjecaj obitelji na kognitivno funkcioniranje djece. *Napredak*, 132. 1. 5-15.

Nikolić-Ristanović, V. (1991), Družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk. *Revija za kriminalistiko in kriminologiju*, 1. 16-26.

Prijedlog Zakona o sudovima za mladež. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske (1996).

Singer, M. i Mikšaj-Todorović, Lj. (1990), *Delinkvencija mladih*. Zagreb: RZ SRH.

Singer, M. (1994), *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Snow, R.E (1991), Aptitude-treatment interaction as a framework for research on individual differences in psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59. 205-216.

Tasić, D. (1997), *Primjerenost strukturiranosti odgojnih mjera psihosocijalnoj zrelosti maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj* (disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Fakultet za defektologiju.

Uzelac, S. (1982), Uspješnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata u različitim odgojnim institucijama SR Hrvatske. *Defektologija*, 18. 1-2. 161-169.

Warren, M. Q. (1970), The Case for Differential Treatment of Delinquents. V: Harwin L. Voos (Ed.), *Society, Delinquency and Delinquent behaviour*. Boston: Little, Brown and Company, s. 419-128.

Wierson, M. & R. Forehand (1995), Predicting recidivism in juvenile delinquents: the role of mental health diagnoses and the qualification of conclusions by race. *Behavioural Research and Therapy*, 33. 1. 63-67.

Žakman-Ban, V. (1986), *Razlike u sociološkim karakteristikama i efikasnosti resocijalizacije maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola u području SR Hrvatske* (magistarski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Fakultet za defektologiju.

Žakman-Ban, V. (1993), Žene - povratnice u Republici Hrvatskoj i neka njihova socijalnodemografska i kriminološka obilježja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1. 2. 185-199.

Žižak, A., N. Koller-Trbović i R. Brusić (1993), Samoprocjena identiteta djece i mladeži s poremećajima u ponašanju tijekom institucionalnog tretmana. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1. 2. 221-237.